

Beşbarmaq mistikası

Peyğəmbərlərin görüş məkanı, müqəddəs ziyarətəgah, tarixi istehkam...

Dövlət Tarix-Mədəniyyət və Təbiət Qoruğunun mövcud durumu hələ ki, ürəkaçan deyil

rib. Yazılı mənbələrin verdiyi məlumatlar onu deməyə əsas verir ki, Beşbarmaq dağı və ətraf əraziləri maddi mədəniyyət nümunəsi kimi xalqımızın sərvətlərindəndir.

Müqəddəs görüş zirvəsində

Xəzərin sahilı ilə getdiyimiz yoldan burulub Beşbarmaq dağına qalxan yoxuşla dağın ətəklərinə çatırıq. İndi qarşıda daha nəhəng sinəsi sıldırım qayaalı bir dağ görünür. Lakin bura hələ yolun başlanğıcıdır... Səmaya və dənizə eyni anda baxmaq hər nə qədər qəliz olsa da, Beşbarmaq dağının yamacından bu xariqənin seyrinə çıxmaq həqiqətdir. Bura ələ bir hizada yerləşir ki, sanki buludlarla suyun uzanmış bir-birinə qovuşduğu o üfuk çıpıqlığı ilə göz qabağında canlanır. Buranın hər zaman bir qonağı da var. Dənizdən gələn bu həzin mehin əhəngi ilə ətrafdakı otlar titrəyir, saçlar dalğalanır, dualar səmaya qalxır. Burada saatlarca yorulmadan durmaq olar. Ancaq zirvəni də görmək lazımdır.

Dağın uca qatına çıxmağı qərara aldıqda bizə bu yolda qoruğun bələdçisi Mirsalə Həsənov yoldaşlıq edir. Dik pillələrlə qalxdıqca hər addımda səmaya bir az da yaxınlaşırsıq və yaz günəşinin hərarəti yuxarılarda daha çox əlovlanmağa başlayır. Nəhayət, gəlib o müqəddəs zirvəyə çatırıq...

İçəri girdikdə fərqli bir enerjinin cərəyanı ilə qəflətən sükut çökür. Ələ bu anda Mirsalə Həsənov söyləyir ki, diləkləri etmənin tam zamanıdır. Gözlər yumulur, arzu, istəklər bir-birini qabaqlayaraq, birləşib səmaya doğru yul alırlar.

Bu məqamın müqəddəsliyindən ələ yerində söhbət açan Mirsalə Həsənov bildirir ki, Nuhun dövründə dünya suyun içində olduğu vaxtda Qara dənizlə Xəzərin bu hissədə qovuşduğu söylənilir: "Həmin vaxtdan, su tədricən çəkildikdən sonra Musa ilə Xızır peyğəmbər məhz bu hissəyə gələrək görüşüb ibadətlər ediblər. Məqamın isə bura, yəni iki qayanın arası olduğu qeydlərə əsasən təxmin edilir. Bununla da Beşbarmaq müqəddəs ibadətəgah çevrilərək günümüzün inançlı yerlərindən biri hesab edilir".

Bələdçi qeyd edir ki, əvvəlcə iki qayanın arasındakı bu hissəyə çıxmaq, dayanmaq ibadət etmək olduqca çətin idi. Xüsusilə dağın bir tərəfi məili olduğundan buraya qalxdıqda riskli vəziyyət yaranmışdı. Otacağın tikilməsi onun təşəbbüsü ilə olsa da, xeyrixah insanların ianələri hesabına işlər davam etdirilib və 2009-cu ildə tikinti tamamlandı. Ziyarətəgah otağının yanında iki qayanın təbii əmələ gətirdiyi boşluqda isə qadınlar üçün namaz otağı hazırlanıb.

Bələ uca bir yere asanlıqla çıxma bilməkdə qayaların üzərində tikilən pilləkənlər köməkçi olur. Mirsalə Həsənov vurğulayır ki, 2000-ci ildən başlayaraq ardıcıl olaraq lazımi vasitə olan pillələrin tikilməsi yəni tədricən gətirilib. Son olaraq, əl tutacaq 2017-ci ildə quraşdırılıb. Bununla da insanların ali məqama qalxıb ibadətlerini etməyə uyğun şərait yaradılıb. Buradakı əsas məsələ isə bütün bu işlərin məhz əhəlinin, Beşbarmaq dağını ziyarətə gələn şəxslərin ianələri hesabına görülməsidir.

Ziyarətə gələnlərdən söhbət açmışkən, bələdçi deyir ki, ildən-ilə gələnlərin sayında azalmalar müşahidə edilir: "Əsasən, 2012-ci ildən etibarən bu halla daha çox rastlanılır. Həmin vaxtlarda gündəlik ziyarətçilərin sayı 5-6 minə qədər idisə, hazırda 10-15 nəfər səviyyəsinə enib. Həftəsonları sayda qismən artım olsa da, əvvəlki maraq hiss edilmir. Əslində, bu problemə bir yox, bir neçə nüans səbəb olub. İnsanlar arasında aparılan antitəbliğət, buradakı dilənçilərin gələn ziyarətçiləri narahat edib xoşagəlməz vəziyyət yaratması və digər məsələlər bir növ gələnləri "küsürüb".

Beşbarmaq dağının soracaqları xarici ölkələrə qədər yayılıb. Bunun nəticəsində də turistlərin seçimi etdiyi dini inanc yerlərindəndir. Dağa ən çox gələn ziyarətçilər arasında ruslar, hindistanlılar və pakistanlılar yer alır. Yəhudilər isə Beşbarmaq dağına xüsusi rəğbətə yanaşıb, ölkəmizə səfərləri zamanı Xızır peyğəmbərin məqamına baş çəkmədən geri qayıtmırlar.

Erkən Tuncdan yadigar məskən

Müqəddəs zirvədə dualarımızı edib gəldiyimiz yolla aşağı enirik. Beşbarmaq dağının qoruq statusunu aldıqdan sonra tarixi əhəmiyyətli yer kimi arxeoloji cəhətdən tədqiq olunmasına şərait yaranıb.

Öncəliklə onu bildirik ki, Erkən Orta əsrlər dövrünə aid Beşbarmaq dağına paralel müdafiə səddi "Xəzər sahil mühafizə konstruksiyaları" daxilində 2001-ci il oktyabrın 24-də UNESCO-nun Təcili qorunmaya ehtiyacı olan maddi-mədəni irsin ilkin siyahısına daxil edilib. Yəni bura müqəddəs bir məkan kimi əhəmiyyətindən savayı, əslində, Son Tunc - İlk Dəmir dövrünə aid yaşayış yeri, İlk Orta əsrlərə aid qala qalıqları, XV-XVII əsrlərə aid karvansara qalıqları ilə olduqca önəm kəşb edir. Məhz bu kimi amillər Beşbarmaq dağına diqqətin ayrılmasının nə qədər mühüm olduğunu aydın şəkildə göstərir.

2020-2021-ci illər ərzində dağın ətrafında arxeoloji qazıntıları aparılıb və bir sıra əhəmiyyətli nümunələr aşkar edilib. Qazıntılara rəhbərlik edən AMEA-nın Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutunun elmi işçisi Sevinc Hüseynova məlumat verir ki, qazıntılar həm 1-ci terrasda, həm də 2-ci terrasda aparılaraq nəticədə qala divarları, qala bürcləri və qala divarları daxilində yaşayış evləri aşkar edilib. Tədqiqatlar nəticəsində Orta əsrlərdə verilən məlumatlardan (4 qala bürcünün olduğunu qeyd edirlər) fərqli olaraq, buradan birinci terrasda 4, ikinci terrasda isə 1 qala bürcü olmaqla, 5 qala bürcü tapılıb. Quruluşa gəldikdə, bu qala düzbucaqlı formada tikilib, şimal və şərq tərəflərdən dik qaya ilə, cənub və qərb tərəflərdən isə qala divarları ilə əhatə olunub. Qala divarları Erkən Orta əsrlərdə tikilərsə də, xarici hücumlar nəticəsində dağıdılmış və yenidən bərpa edilmişdir. Zamanla qala divarlarındakı müşahidə edilən dəyişiklikləri onların tikintisindən də aydın izləmək olur.

Qala divarlarına bitişik evlərdə su tüncləri, təsərrüfat küplərinin hissələri və təndirlər də üzə çıxıb. Bunlar da onu deməyə əsas verir ki, təsərrüfat və sənətkarlıqdan geniş istifadə edilib. Tədqiqatçı vurğulayır ki, tapıntılar arasında Orta əsrlərə aid şirli və şirli keramika nümunələri tunc bəzək əşyaları (medalyon, üzük), dəmirdən hazırlanmış əşyalar da aşkar olunub. Bunlar arasında əsas diqqəti cəlb edən Erkən Tunc dövrünə aid olan saxsı qabların fragmentləridir. Buna əsasən qeyd etmək olar ki, burada daha qədimdə, yəni Erkən Tunc dövründə yaşayış olub.

Sevinc Hüseynova həmçinin bildirir ki, tədqiqatlar Beşbarmaq dağından cənub tərəfdə də aparılıb. Nəticədə qalıqlardan məlum olub ki, tikili XIX-XX əsrin əvvəllərinə aiddir. Burada digər bir xüsusi məqam isə evlərin divarlarının tikintisində daha əvvəlki dövrlərə məxsus olan sənəduşlərdən (qəbirüstü daş) tikinti materialı kimi istifadə olmasıdır. Tapılan həmin sənəduşlərdən bir qismi isə 2-ci terrasda tikilmiş məscidin yanında qoyularaq nümayiş etdirilib.

Qeyd edək ki, hazırda tədqiqat işləri dayandırılıb, davam etdirilməsi gözlənilir. Son olaraq, arxeoloq xüsusilə diqqətə çatdırır ki, aparılan araşdırmalar Beşbarmaq dağının hələ Tunc dövründən etibarən müqəddəs məkan olduğu ehtimalını yaradır. Geriyə isə tədqiqatların nəticələri ilə həqiqətləri üzə çıxarmaq qalır.

Beşbarmaqda sahib çıxmağa gecikirik

Beşbarmaq dağının arxeoloji əhəmiyyətli hissələrinə üz tuturuq. Havalər istiləşdiyi üçün ilanların olması riski ərazidə hərəkəti bir qədər məhdudlaşdırır. Həqiqətən də ətrafdakı ot, kol-koslardan heç nə görünmürdü. Düşündük ki, ayaq dalayan otların arası ilə hələ çox getməli olacağıq.

Amma birdən qarşımızda otlar arasında olan qala divarlarını, evləri görüb duruxduq. Çətinliklə də olsa, müəyyənləşdirə bildik ki, bura arxeoloqun söylədiyi tarixi əhəmiyyətli divarların qalıqları olan ərazidir. Qala divarlarının ətrafında əlaq otları məskən salıb. Evlərdə aşkarlanan

təndirlər onların arasında güclə seçilib, saralıb qurumuş otlar isə imkan vermir ki, qalanın bürcləri görünsin. Digər tərəfdəki arxeoloji qalıqlara baxmağa isə boy-boy uzanmış arasında ilanların gəzişdiyi əlaqlər mane olur. Şəhidlik etdiyimiz mənzərə heç də xoş təəssürat yaratmır.

Ümumiyyətlə, yenidən aşkar edilən tarixi sərvətə belə yanaşma doğru sayıla bilməz. Nəticədə bu gün qoruğun yaradılmasından 2 il ötür, ancaq məlum olan odur ki, görülmə işi də dəyər verilməyib.

Prezidentin sərəncamına əsasən, "Beşbarmaq dağı" Dövlət Tarix-Mədəniyyət və Təbiət Qoruğu yaradıldığı gündən etibarən Dövlət Turizm Agentliyi, İqtisadiyyat Nazirliyi, Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi, Milli Elmlər Akademiyası və Siyəzən Rayon İcra Hakimiyyəti ilə birlikdə iki ay müddətində qoruğun sərhədini və mühafizə zonasını müəyyənləşdirib təsdiq etməli idilər. Lakin hələ də qoruğun sərhəd müəyyənləşdirilməyib.

Hətta bir faktı da qeyd etmək yerinə düşər ki, 2 il ərzində qoruğun işçilərinin inzibati binası belə tikilməyib. Direktor, müavin və digər nümayəndələr hər dəfə qoruğa gəlmək üçün 95 kilometrlik yolu qət edib həmin gün də geri qayıtmalı olurlar.

Bütün dünya hazırda Azərbaycanın iqtisadi qüdrətinə şahidlik edir. Vəton müharibəsindəki zəfərdən sonra Azərbaycan yalnız öz qüdrətinə 8 ay beynəlxalq hava limanı tikir, bir il Füzulidən Şuşaya Zəfər yolu çəkir və ən əsası il yarım müddətdə müasir "ağıllı kənd" layihəsini reallaşdırıb Böyük qayıdışa start verir, amma bəzi dövlət qurumları 2 il müddətində Beşbarmaq qoruğunun sərhədini müəyyənləşdirə bilmir...

Hər halda inanmaq istərdik ki, tezliklə bu məsələ həllini tapacaq və növbəti reportajımızda bu ürəkdağlayan mənzərəyə şahidlik etməyəcəyik.

Yamac paraşütü ilə Beşbarmaqdağında

Birdən dağın ətəklərindən havaya qalxan paraşüt diqqətimizi çəkir. Son demə, Beşbarmaq dağı qoruq və müqəddəs məkan olmaqla yanaşı, həm də səmaya yüksələcək yerin başlanğıcıdır. Yəni ərazi sahib olduğu imkanlarla turizm baxımından da kifayət qədər uğurlu məkandır. Turizm Agentliyindən də bildirilmişdir ki, "Beşbarmaq dağı" Dövlət Tarix-Mədəniyyət və Təbiət Qoruğunun ərazisinin abadlaşdırılması yəni tədricən bir çox layihələr planlaşdırılıb. Ehtimal edilir ki, burada yaradılacaq şəraitlə geniş insan axınına nail olunaçaq. Əslində, məkanın təqdim etdiyi imkanlar və xüsusilə paytaxta yaxın ərazidə yerləşməsi deyilənləri təsdiq edir, geriye isə verilən vədləri reallaşdırmaq qalır.

Uçuşların edildiyi vaxtda həmin istiqamətə gedib paraşütçü Fərid Məmmədovla həmsöhbət oluruq. O söyləyir ki, buranı kəşf etməzdən əvvəl uçuşları Qubada həyata keçirirləmiş: "Beşbarmaq dağının külləyindən və mənzərəsindən qısa zaman öncəyə qədər xəbərsiz idik. Burada 450 metr hündürlükdən qalxış edirik, təyinat edilən trayektoriya ilə uçuş etdikdən sonra enişə doğru istiqamətlənirik. Havada 6-8 dəqiqə qalaraq dənizin sahilı ilə enişə hazırlaşırıq".

Fərid söhbətini bitirib yoldaşları ilə birlikdə uçuşu həyata keçirmək üçün hazırlıq görməyə başlayır.

Qaçırlar, qaçırlar və göyə ucalırlar... Paraşütçülərin qıştək səmada sızma-sinə baxa-baxa biz də Beşbarmaqdağına səfərimizi yekunlaşdırırıq...

Aydan XƏLİLOVA, "Azərbaycan"

